

objektív és higgadt kritikájával. Ez utóbbinál legföljebb az nyugtalanít bennünket, hogy nem látjuk magának a szerzőnek álláspontját. E szempontból némi szkepticizmust érzünk szavain, ami az olvasóban könnyen a filozófiai gondolkodás sikerébe vetett bizalmát nemhogy növelné, sőt inkább talán csökkenti. Boutroux és Poincaré tanításában is, „A természettudomány kritikája” című fejezetben, inkább a negatívumot látja, ami különösen az előbbi gondolkodóra nézve nem teljesen megfelelő.

Rendkívül sikerült a mű utolsó fejezete, mely „Az idealizmus ébredését” tárgyalja. Mély megértéssel ismerteti és bírálja mind az új kantianusok (Coten, Natorp, Casserer), mind az „értékfilozófia” úttörőit (Lotze, Windelband, Münsterberg, Rickert), valamint a „modern platonizmus” gondolatvilágát. A magyar filozófiát is nagy szeretettel méltatja, bár sajnosan nélkülözzük Böhm Károly tanításának ismertetését, aki különösen mint a modern értékelméletnek a külföldet is megelőző úttörője érdemelt volna meg beható méltatást. De Nagy József könyve így is igaz gyönyörűségére és okulására fog szolgálni közönségünknek. Szerzője e művében is az emberi gondolat elsőrendű történetírójának bizonyul, ki szerencsés kézzel oldja meg azt a problémát, miképpen lehet az emberi bölcselkedés historikusának magyarázata teljesen objektív és mégis erősen egyéni és elmemozdító.

Pauler Ákos.

Debreczeny Lili: Fáról szakítottam. Az első pillanatra kedve támadna az embernek, hogy olvasatlanul vesse félre ezt a kis verseskötetet, de ha rászánja magát az elolvasására, nem sajnálja az időt, amelyet vele töltött. Első pillanatra csak a nagyot akarás, a formai szertelenségek, feltűnőségek görcsös keresése ötlik szemünkbe. A szerző Pegazusa olyan mesebeli szárnyakkal bír, hogy képzeletünk paripáját hiába sarkantyúzzuk habosra, néhol még csak nyomába sem ér amannak. A képtelen vágatásnak természetesen sok a veszedelme; egy kis gödör is elég kelepce neki, amint nem egyszer tapasztalhatjuk is ebben a kötetben.

A formai szertelenségek alatt azonban egy mélyérzésű, az élet harcában lázadó, a csapások alatt vergődő és vonagló női szívet találunk, amely nem látja még a harc végét, nem ismeri a célját. Csak harcot az étellel és önmagával. Ez a harc érthetővé teszi ugyan némiképp a formai szertelenségeket, de elfogadhatóvá nem. Ha majd a harcban nyugalom áll be, vagy a meggyötört lélek az „alázat kebelére” menekül: szerencsésebben megtalálhatja megnyilatkozása formáit a női egyéniségnek inkább megfelelő terenumon. A kötetben elszórva nagyon szép sorokat s értékes költeményeket találunk. Meg vagyunk győződve róla, hogy ha majd a vívódó, forrongó szív viharja kissé elcsitul, a szertelenségek vadonából az életcélt vezető fénye mellett egy nyugalmas tisztásra fog érkezni s ott rátalál arra a fára, amelyről sokkal nemesebb, értékesebb gyümölcsöket szakíthat s fog is szakítani.

— *mp.* —

Tisza-évkönyv 1923-ra. A Tisza István Emlékbizottság kiadásában megjelenő Tisza-évkönyv az 1923-ik évre az előzőknél vastkosabb kötetben jelent meg. Berzeviczy Albert előszava után Vargha Zoltán „Gróf Tisza István ősfája” című alapos, szép tanulmányában a Ribot-féle elmélet alapján igyekszik Tisza lelki alkatát megmagyarázni. Réz Mihály szintén Tisza lelkének néhány vonásával foglalkozik s jellemének egész rendszerét mélyrehatóan elemelve, érdekes gondolatmenettel világít rá a nagy férfiú egy meglepő gyöngéjére: fogyatékos emberismeretere. Rózsavölgyi László naplója Tisza haretéri szerepléséről mond el néhány közvetlen, meleghangú részletet, de második felében megrázza az olasz front felbomlásának ijesztő képét is. Vadász Lipót, B. Roszner Ervin és Szász Károly emlékbeszédei mellett Pekár Gyula Tisza utolsó napjairól számol be. A kötet hátralevő részét az 1921-ik évi teljes Tisza-repertorium foglalja el, melyet Nagy Miklós állított össze aprólékos gondallal.

— *rt.*

Sík Sándor. A katolikus vallásos líra a XIX. században kapja meg a maga forma-alkotóit. Költői motívumok hagyománya szempontjából

a század közepéig majdnem teljesen az előbbi korok tipikus élménye-elemeivel találkozunk benne. Csak Mindszenti Gedeonnál tűnnek fel a személyes vallásos vonatkozások életszerű adatai, a vallásos költői tudat újszerű értelmezésének és tartalmának eredményeként. Különben pedig formailag a vallásos líra nem tudta saját jellegzetességét a líra többi fajai közül sem elkülöníteni, sem kiemelni. Valósággal kevert életet folytat velük, átveszi tőlük stílus-problémáit, szokászatát, az anyagfeldolgozás módszerét, sőt némiképp hozzájuk rokonítja a költői egyéniség megnyilvánulási módját is. Ez az oka, hogy a vallásos és profán líra határai egymásba mosódtak, s a műfaji elhatároltság helyett inkább élményminőségi változatait jelentették az egyetemes lírai lelkiségnek. A vallásos költészet par excellence képviselői mellett föltűntek tehát az alkalmi vallásos költők, kiknél talán halaványabb az elvi meggyőződés, kevésbé kikristályosodott a tanszerűség, a vallásos érzés pedig inkább mint metafizikai hullámmás nyugtalankodik fel a lélek mélységeiből, de az emberi és költői átélésnek sokszor megragadóbb erejével, mint amazokban. A különbség csak az egyéniségnek a vallásos gondolathoz való viszonyában rejlett. A vallásos költészet problémája tehát abban a pontban volt adva, hogyan lehetséges a katolikus hitelvűség és érzület hagyomány-anyagát és tisztaságát érintetlenül átvinni azoknak a kifejezéseknek a formáira, amelyeket felvetett magából a XIX. század második felének új ember-tipusa. A költői fejlődés ritka szerencsés helyzetben volt: adva volt ugyanis számára a szó eredeti értelmében konzerváló és az ennek legnagyobb fokú lehetőséget biztosító formai, illetőleg stíluszabadság; hiányzott azonban az újításnak veszedelmes tempója.

Az első megoldást Mindszenti Gedeon adta. Mindenestre Petőfi-hatásnak kell minősítenünk azt a megoldási módját, amellyel az életszerűséget tette költői énje megnyilatkozásának és vallásos tájékozódásának alapeljárásvá. Ez azonban csak tartalmi tekintetben jelentett megoldást, amennyiben aktuálisabb

teljességet adott a vallásos lelkület s az élet viszonyának. Hátra volt azonban még a vallásos költészet problémájának formai gondja: a vallásos gondolatot nemcsak világegyetemes tenni, hanem stíluszemléletet is kifejtetni belőle, avagy legalább is erre alkalmassá fejleszteni. Ezt hozta meg Sik Sándor.

Sik Sándort egy meglepő gazdagságú lírai fiatalság lendülete mutatja be az irodalomnak. Az út, amelyen jött, először nem irodalmi minták állomási előtt haladt el. Nehéz és talán hiábavaló keresés is volna az ő közvetlenül első elindító költői forrását kutatni. Mindszenti-től útravalóul talán csak a vallásos költői öntudat ígéző szeretetét kapta. De ennek a költői tudatnak belső megtermékenyülést, egyéniségének szinte döntő irányban s módon való gyarapodását Prohászka Ottokár vallásfilozófája, misztika és romantikus költőisége és kultúrtheológiájának modern irányzata adott. Prohászka Ottokár világnézetének elemei: a harmonikus, szép, evangéliumi egyéniség, a mély és lelkes benyomások életintenzitása, a cselekvő és diadalmos hit- és élet-szeretet — mind átkerülnek Sik Sándor lelkébe s valósággal ihlet-erőivé válnak. Ezekből alakulnak ki az ő vallásos lírájának modern egyéni, de egyúttal a modern profán lírától elválasztó, megkülönböztető vonásai is.

Sik Sándor a katolikus vallásos romantikának költői egyéniesülése. Romantizmusának vallásos meghatározottsága sok tipikus kortalajdonságot módosít rajta, egész egyéniségét pedig, költészetének belső irányával együtt, transzcendens álláspont megvilágítása alá kívánja. Megvan benne is a naturalizmus alól való felszabadulás lendülete, mint minden modern költőben, ez a hevület azonban nem feszül ki nála sem az én támadó igényű korlátlanágába, sem féktelen kiélésébe, sem homályos tendenciájú politikai, avagy erkölcsi nyugtalanságba. Ő is individualista, de ez többet jelent az ő költészetének, mint pusztán szubjektívizmust, amelyről a felelőtlenségnek csakúgy, mint a szabadosságnak a hamis idealizmusát oly könnyű és csábító felépíteni. Sik Sándor individualizmusát a katolicizmus ob-

jektív idealizmusa táplálja. S tulajdonképpen itt kezdődik az ő egyéniségének és költészetének romantikus külön útja. Ami általában a modern költészetben az érzés és kifejezés küzdelmének lélektani tartalma: a vágy az elérhetőség, a lehetőség fokozása után, ami aztán oly ködszínű sejtelmeként üli meg a költő horizontjának távolságát, az Sík Sándornál a végtelenség vágya lesz. Az ő romantikája tehát egy metafizikai lelki kapcsolódás elemeiből tagozódik össze. A végtelenség logikai kifejezése, vallásos tényként felfogva, csak a csodálkozás s áhitat páthosának költői értékesítését jelentheti. Sokkal termékenyítőbb érvényesüléssel tud azonban hatni, ha az érzelmek, sejtelmek, symbolumok, liturgikus tények, belső tapasztalások talán határozatlan, de bensőségesebb útja visz hozzá. Ez esetben az egész élet, a világ, a természet ennek a végtelenségnek a magyarázója és magyarázata s így ez megadja azt a nagy egységet, amely az értelem számára is összefoglalja a világot.

Ez a miszticizmus uralkodó eleme Sík Sándor vallásos lírájának. Ebből magyarázható költészetének majdnem minden formái és tartalmi eleme. A végtelenség nagytöltő ihlető elem, mely szükségképpen fokoz alkotó erőt és kifejezést a maga hangulat-hatásainak arányában. S ha egyébként is olyan érzékeny és hevülő lélek hordozza ezeket a tehetségeket, mint aminő Sík Sándoré, akkor mindjárt megkapjuk költészetének tónusalapelemt: a páthoszt, amely a bensőség s a néha retorikusan esattogó szó-amplifikáció között oszlik el. Mivel pedig a miszticizmus nála nemcsak élménymód, hanem világszemléleti eszköz is, természetszerű sajátága lesz költeményeinek inkább a szózatosság, mint a dalforma. Ritmusának megvan ugyan mindig a zenei bája, ez azonban csak a ritmus önellátó szépsége, avagy a gondolat, érzés muzsikális dísz és hangolása marad, amelyen szárnyalóbb emelkedettség lüktet fel a költemény hangulatába. Ezért hatnak versei úgy, mintha diadalmas életprogrammok lennének.

Természetérzéke erősen szimbolikus. Metaforikus képzelete átfordítja ugyan a természeti képeket

szimbolikus életre, de sohasem me-revít meg őket, hanem megtartja az élmény érzelmi zamatának frissességét rajtuk. Így a kívülről támadt benyomás az átszemélyesült formálódás után beleolvad egész lírájának rithmikus akkordjába. Természet-szimbolikájában tehát éppen úgy érvényesül győzedelmes élettudata, mint miszticizmusának bármely részében; úgyhogy lírai természetképein, a szimbólumok érzelmi erején hatványozottan folytatódik tovább szinte a kifejezés határán keresztül a végtelembe törve felfokozott én — érzése.

Nem volna ez a romantika teljes, ha hiányoznék belőle a történelmi-ségnek, a honfűságnak átélése. Sík Sándort ebbe az érzésvilágba is elkíséri vallásos pszihéje: a csodálkozás és a vágyódás, s ez valami különösen tiszta erkölcsi súlyt mélyít hazafias lírájába. Nem szatirikus és nem politikai az ő magyarsága; nyelv-archaizmusának ódon érzet-elemei finom asszociációkkal érzetik költeményein a hagyományt, az erkölcsi magabaszállás és megtisztulás történelmi intését, a forradalmak türelmetlenségével szemben a nemzeti élet kifejlesztette ideálok szeretetét. Egész hazafias költészete: líra és dráma egyaránt, tragikus kórusok sírámaként kíséri a hazafiság érzésének történelmi változásait.

Egy kérdést szükséges ezzel a lírai stílussal szemben felvetni: megengedi-e a szimbólumoknak s a bennük felhevített világszemléletnek ez az állandóan ideális magasságokban szárnyaló távolsága azt, hogy a bennük felvett életbenyomás való jellegű maradjon, hogy a képzeltet és páthoszt állandóan pompázó uralma irreálisra ne tegye ezt az egész lírát? Valójellegű-e ez a költői alkotás-folyamat, amely állandóan bírja az érzelmi intenzitás egyazon mértékét és arányait? Tagadhatatlan, hogy e kérdések mélyén rejtőzik ennek a világszemléleti lírának egyetlen és egész veszedelme. Sík Sándornak azonban megvan vele szemben a kitűnő védelme. Nemesak az ifjúsága, amely belső formaként követelte a maga számára ezt a megnyilatkozást, nemesak a lelki összetétele, amely gyors ihletettségében mindjárt a legmagasabb érzelmi fokok magasságával

felel a behatásokra, hanem talán legjobban a művészete, melynek értékéből nem vonhat el semmit az, hogy kifejlődésére a modern líra befolyással volt.

Sík Sándor lírája nem pusztá képi-költészet, tehát nem tudatos fikció, nem is emlék-hangulatok stilizált, passzív álomszövevénye, hanem a benyomásoknak erős aktivitással átélt feldolgozása. Lehetséges az, hogy a külső benyomások inger-ejeje szimbólikus költeményeiben itt-ott bágyadt, a belső tapasztalások légköre pedig néhol elvont, a költemény lírai tartalom-összege tehát nem lesz eléggé konkrét; az is előfordul, hogy egyéniségének lírai visszhangja elnyomja az élmény tárgyi elemeit, ami ilyenkor könnyűvé és súlytalanná teszi a vers fölfelé ívelő ritmikusság hangpályáját. Költői alkotásának állandó menete azonban mindenkor átélés. Majdnem valamennyi költeménye valami konkrét ihlet-okból születik. Ez az ok azután látomásos képzeletében szimbóliummá nő, avagy hangulat-elemékké olvad szét s ebben az átalakult alakban lesz költői élettáplálékává, ami azt jelenti, hogy nála az alkotás valami belső, lehetőleg finom hangsúlyban s nem a külső képszerűség csattanós kialakításában végződik. Ez a tiszta líraiság, a világnak ez az érzelmi feloldódása biztosítja költészetének igazságát.

Sík Sándor költészetére, amely a nagy hit és a magasságba emelt élet lírája, talán sohasem esett oly jól föltekinteni, mint ma, porba alázatásunk idején. S midőn most két újabb munkával: erős magyar levegőjű drámájával, a *Zrinyivel* s kiváló *Zsoltárfordításával* hívja fel a figyelmet költői egyéniségére, úgy érezzük, tartoztunk azzal Sík Sándor költészetének, hogy egész jelentőségét értékelve emlékezzünk meg róla.

Brisits Frigyes.

Korunk világképe. (Ember és természet. Szerk. Nagy József. 2. sz.) Izléses kiállítású, praktikus formájú, ügyes kis kötetek ennek a Nagy József-féle gyűjteménynek gyorsan szaporodó számai — már egész kis sorozattal lepett meg bennünket az 1923. év első negyede belőlük. A mai drágaság idején is

hozzáférhető olvasmányai a magyar intelligenciának, sőt innen-onnan talán az egyedüli megvásárolható könyvek lesznek a végső romlásba taszított tanult ember számára. A sorozat szerkesztője tudatában lát-szik lenni ennek, mert elve, mint az eddig megjelent kötetek mutatják, a legjobbat adni, még pedig a legmodernebb tudományos törekvések állandó szemmel tartásával. Ez a kiválasztás már maga egy tett, attól eltekintve, hogy a szerkesztő saját, igen értékes kötetekkel is gyarapította a gyűjteményt. Igen nagy olvasottságra valló, a modern nyugati szellemi áramlatokban teljesen otthonos igaz idealista világnézet alapján történik minden a gyűjteménybe fölvetett kötetnek a kiválasztása. Nagyon érezhető egy magasabb tervnek a következetes keresztülvitele: minden új szám szervesen illeszkedik bele ebbe a sorozatba és ugyanazt a szép célt szolgálja, amely pár szóba tömörítve abból áll, hogy igazi tudományt, bölcseséget adjon ennek a mai félművelt, aranyborjút imádó kornak, hátha ez kigyógyíthatná, legalább részben, materialista tébolyából. Oesterreich *Korunk világképe* című műve kiválóan alkalmas erre.

A tudós német szerző olyan tömör és mégis élvezetes, mélyenjáró és mégis könnyen érthető, tudományos szempontból teljesen megbízható, amellyel azonban drámai elevenségű és mindvégig lebilincselő előadásban nyújtja e munkában a legkülönbözőbb tudományoknak legmodernebb eredményeit, hogy a legszigorúbb kritikust is lefegyverzi. A csillagvilágok, az anyag, az erők; a csillagászat, a fizika, a kémia; a növények, állatok, az ember; a sejttan, a biológia, a lelki élet tana, a történelem, a szociológia; vallás, művészet, költészet, tudomány, filozófia mind elvonulnak szemünk előtt és nemcsak szervesen összefüggő, egész világképet adnak, hanem bemutatják az összes, 1900 óta bekövetkezett változásokat is a megismerés terén, egyben pedig nyíltan beismerik elégtelenségüket sok probléma megoldása szempontjából. Megrendítő igazságokat kaphat itt minden még teljesen el nem rontott, fölületes, „modern” ember, aki a tudomány nagyszerűségében és végső, döntő győzelmében való naiv megnyugvá-